

عوامل مؤثر بر میزان افزایش جرم در سکونتگاه های غیر رسمی (مطالعه موردی: شهر پاکدشت)

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۵/۰۱/۳۰

تاریخ دریافت مقاله: ۹۴/۰۷/۱۹

معصومه پازکی* (استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران - ایران)
داوود شیخی (استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران - ایران)
مختار یوردخانی (استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران - ایران)

چکیده

حاشیه نشینی پدیده ای است که مدیریت شهری را با چالش بزرگی مواجه کرده است، زیرا که از یک سو، بستر ارتکاب به انواع جرایم را فراهم می کند و از دیگر سو به واسطه رشد چارچ گونه سکونتگاه های غیر رسمی و نامناسب منظر شهر را زشت و نازیبا می کند، از این رو می توان گفت حاشیه نشینی شهر را از لحاظ زیبا شناختی و امنیتی به واسطه بروز رفتارهای نابهنجار ناشی از بارگذاری بحرانی جمعیت، دچار چالش می کند. پژوهش حاضر به دنبال شناخت عوامل مؤثر بر میزان افزایش جرم در سکونتگاه های غیر رسمی در شهر پاکدشت است. روش انجام پژوهش، به شیوه توصیفی - تحلیلی است و ابزار گردآوری اطلاعات شامل پرسشنامه و مصاحبه می باشد.

نمونه آماری ۶۲ نفر متشکل از ساکنین سکونتگاه های غیررسمی در شهر پاکدشت، صاحب نظران و برخی از مسئولین شهر پاکدشت بوده است که از این تعداد ۱۳ نفر که دارای تحصیلات بالای دیپلم می باشند شامل صاحب نظران و مسئولین می باشد. تجزیه و تحلیل داده ها با بهره گیری از نرم افزار SPSS انجام شده و از آزمون های پارامتری (واریانس یک طرفه و t تک نمونه ای و رگرسیون گام به گام) جهت سنجش معناداری عوامل مؤثر بر افزایش جرم در سکونتگاه های غیر رسمی در شهر پاکدشت استفاده شده است. نتایج آزمون رگرسیون گام به گام نشان می دهد که بین تمام مولفه های تحقیق (زیربنایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ساختاری - کالبدی، حقوقی، نهادی - سازمانی و امنیتی) با افزایش میزان ارتکاب به جرم رابطه معنادار وجود دارد و عامل اقتصادی با ۰/۹۷۴ بیشترین و عامل حقوقی با ۰/۹۳۵ کمترین تاثیر را بر میزان جرم در مناطق حاشیه نشین داشته اند.

واژه های کلیدی: سکونتگاه غیر رسمی، جرم، روش رگرسیون گام به گام، شهر پاکدشت

* نویسنده رابط: masomepazoki@yahoo.com

مقدمه و اهمیت مسأله

رشد روز افزون جمعیت شهری همراه با بارگذاری بحرانی فعالیت های کاذب در حاشیه شهرها که با مشکلات و تنگناهای مدیریتی مواجه می باشد به ناموزونی و عدم تناسب سازمان فضایی شهر انجامیده است و از این روست که در محیط های شهری رابطه متوازن و منطقی بین عناصر و اجزای تشکیل دهنده فضای شهری وجود ندارد و شهر مبتلا به آشفتگی و اغتشاش بصری از لحاظ منظر شهری همراه با افزایش ناهنجاری های رفتاری و بروز جرایم متعدد می شود. مسائل و مشکلات شهری را می توان هم از لحاظ فیزیکی (کالبدی) و هم از نقطه نظر انسانی بررسی نمود از این رو در بررسی و مطالعات شهری باید همزمان خصوصیات مورفولوژیک شهر از دید زیبایی شناختی، معابر، مسکن، فضای سبز و ... و خصوصیات انسانی و تعامل و ارتباط انسان ها با یکدیگر و با محیط پیرامون از دید بافت فرهنگی، جرایم، تفاوت های فرهنگی و قومی و ... مورد کنکاش و ارزیابی قرار بگیرند. اغلب شهرهای کشور به دلیل عدم برخورداری از یک آینده نگری مسؤلانه و فقدان کنترل و هدایت رشد و توسعه آن ها، در دهه های اخیر با رشد شتابانی مواجه بوده اند (فنی، ۱۳۸۲: ۱۱۵) و سکونتگاه های غیر رسمی پناهگاه هایی برای درصد بالایی از جمعیت در شهرهای کشورهای در حال توسعه می باشند (ماجدی و لطفی، ۱۳۸۶: ۴۰)، شهر پاکدشت نیز از این قاعده مستثنی نبوده است و به دلیل هم جواری با کلان شهر تهران، پذیرای سرریز جمعیت این شهر می باشد که همین امر سبب تنوع قومی - فرهنگی در منطقه شده است که تنوع قومی، فرهنگی به همراه عوامل دیگری چون فقر، پایین بودن سطح سواد و آموزش، بیکاری و فقدان امکانات و ... می تواند در میزان جرم زایی و جرم خیزی منطقه مؤثر باشد. ناهمگنی قومی - نژادی و حضور فرهنگ ها و قومیت های متعدد در منطقه انتقالی، علاوه بر تمایز و جدایی افراد از یکدیگر به کاهش کنش متقابل افراد با یکدیگر می انجامد. توسعه پراکنده و نابسامان شهر پاکدشت که اسکان گروه های کم درآمد را در سکونتگاه های غیر رسمی و حاشیه ای به دنبال دارد، مشکلات حاد اجتماعی، فرهنگی، محیطی، اقتصادی و ... را پدید آورده است زیرا که میزان جرائم شهری با درجه توسعه شهری در رابطه است و به موازات افزایش جمعیت شهری میزان جرائم نیز بالا می رود (شکویی، ۱۳۹۰: ۱۰۰). هسته مرکزی شهر پاکدشت که در سال ۱۳۷۵ تشکیل شده است، با گسترش کالبدی خود

روستاهای اطراف را به خود الحاق نموده و با توزیع نامناسب امکانات و دسترسی نامطلوب به تأسیسات شهری، ساخت و ساز غیر مجاز گسترده، بافت فرسوده و نداشتن سند رسمی برای حدود ۸۰ درصد از مسکن این شهر (منبع: مصاحبه با مسئولین)، اوقافی بودن املاک مرکزی شهر و ...، نابسامانی فضای شهری را سبب شده است که این نابسامانی علاوه بر تأثیر بر سیمای ظاهری و منظر شهر، از لحاظ امنیتی و اجتماعی نیز شهر را با مشکلات و چالش های گوناگون مواجه کرده است که در این نوشتار سعی شده است که به بررسی این مسئله پرداخته شود و در نهایت راهکارهای مناسب ارائه گردد، بر این اساس سوال اصلی پژوهش عبارتست از: مهم ترین عوامل مؤثر بر افزایش جرم در بین ساکنین سکونتگاه های غیررسمی چیست؟ از ابتدا در این پژوهش، فرضیه "به نظر می رسد مولفه های تحقیق بر میزان شکل گیری جرم تأثیر یکسانی دارند." مد نظر قرار گرفته شده است که مولفه های تحقیق عبارتند از: زیربنایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ساختاری - کالبدی، حقوقی و امنیتی.

پیشینه پژوهش

موضوع سکونتگاه های غیر رسمی از سال ۱۳۵۰ مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است که در این سال نشریه وزارت آبادانی و مسکن مقاله زاغه نشین های آسیای جنوب شرقی را چاپ نمود. هوشنگ قلعه گلابی، آلونک نشینان شهر آرا و مصطفی نیرومند و مجید احسن حاشیه نشینان بندر عباس و موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی گزارشی در باره کپر نشینان شهر بوشهر و پیشنهاد طرح جامع بهزیستی آنان را در سال ۱۳۵۱ به چاپ رساندند. در سال ۱۳۵۴ علیرضا آیت اللهی، حاشیه نشینی و علل و نتایج آن در شیراز را ارائه نمود و تا انقلاب اسلامی مقالات، نوشته ها و کتاب های متعددی به این موضوع پرداختند و بعد از انقلاب نیز با آغاز جنگ تحمیلی و شدت گرفتن مهاجرت ها و افزایش بی رویه جمعیت این موضوع بیشتر مورد توجه قرار گرفت (اسدی، ۱۳۸۹: ۵). محمد خانباشی پدیده حاشیه نشینی را به عنوان یک معضل اجتماعی بررسی کرده است و معتقد است تنها راه جلوگیری از حاشیه نشینی رشد و توسعه همه جانبه و متوازن کشور در بخش های مختلف است که خروجی آن ایجاد اشتغال در بخش صنعت و کشاورزی می باشد (همان، ۶). ایراندوست (۱۳۸۸)، با پژوهشی تحت عنوان مرور تجربه

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیر رسمی در شهر کرمانشاه به این نتیجه رسیده است که در برنامه‌های مربوط به توانمند سازی، مدیریت محلی و مشارکت مردم نادیده گرفته شده و برنامه ریزی از بالا انجام شده است. عزت پناه و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی با عنوان تحلیلی بر ساختار اقتصادی- کالبدی اسکان غیر رسمی در شهر بناب (نمونه موردی: دیزج شمالی)، به این نتیجه رسیده اند که مهم ترین راهبرد در سطح کلان برای جلوگیری از اسکان غیر رسمی، تعدیل نابرابری منطقه ای و هم چنین تعدیل نابرابری های بین شهر و روستا می باشد. صالحی امیری و خدائی (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان ویژگی‌ها و پیامدهای اسکان غیر رسمی و حاشیه‌نشینی شهری نمونه موردی: کلان‌شهر تهران بر این امر تاکید دارند که در برنامه های ساماندهی سکونتگاه های غیر رسمی، نقش شرکت کنندگان از دریافت کنندگان منفعل به مدیران فعال باید تغییر کند. تقوایی و همکاران (۱۳۸۹)، در تحقیق با موضوع بررسی و مقایسه شاخص های شش گانه جرم در سطح مناطق مختلف شهر شیراز بر تهیه طرح های تفصیلی پایه برای اراضی با قابلیت توسعه مسکونی در مناطق غیررسمی تاکید دارند. مرکز کاهش بزهکاری وابسته به وزارت کشور انگلستان تحقیقی را در بخش کریدون در شرق شهر لندن انجام داد که نتیجه تحقیق نشان داد بیش از ۱۸ درصد از کل سرقت های صورت گرفته در این محدوده تنها در ۶ درصد از کل ناحیه کریدون متمرکز شده است (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹:۴۷). امین نژاد و عزت پناه (۱۳۹۷)، در پژوهشی که در زمینه تحلیلی تطبیقی از پیوند توسعه یافتگی و روند گسترش نظام شهرنشینی در ایران و جهان انجام داده اند به این نتیجه رسیده اند که ارتباط میان شاخص های توسعه اقتصادی و انسانی با فرایند شهرنشینی در ایران بسیار ضعیف بوده است و و از الگوی مشخص و قابل فهمی پیروی نمی کند.

اهمیت تحقیق

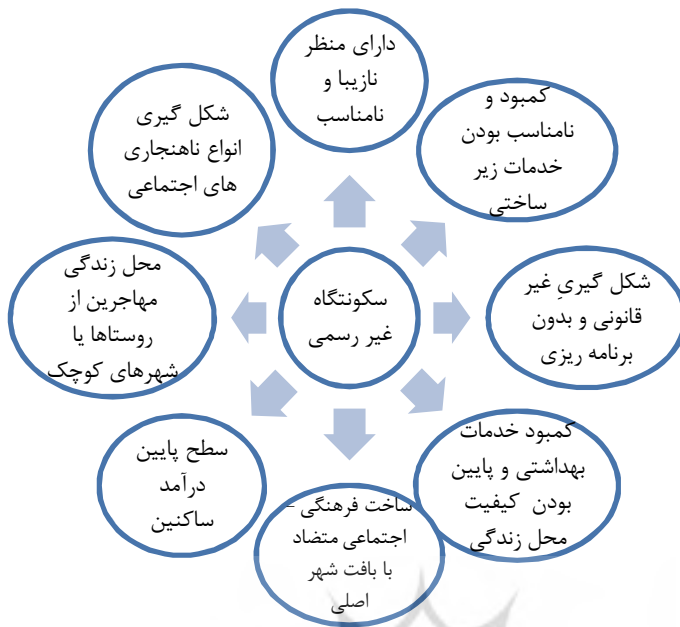
بعضی از مکان ها به دلیل ویژگی های کالبدی و محیطی و همچنین خصوصیات اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی ساکنین آن امکان و فرصتی بیشتر برای وقوع جرم دارند و بر عکس بعضی مکان ها مانع و باز دارنده فرصت های مجرمانه هستند و همین امر موجب شده است تا در دو دهه گذشته سیاست مداران و محققان به مکان

و زمان جرم جهت کنترل و جلوگیری از بروز جرم توجه ویژه ای نشان دهند (تقوایی، ۱۳۸۹: ۱۱۰)، بنابراین شناسایی شرایط مکانی بوجود آورنده و تسهیل کننده این فرصت ها و ارائه رهنمود برای تغییر این شرایط و تبدیل آن به فضاهای مقاوم در برابر ناهنجاری های اجتماعی، از مهم ترین اهداف بررسی های جغرافیایی جرم و جنایت در شهرها محسوب می شود (زنگی آبادی و رحیمی نادر، ۱۳۸۹: ۱۸۳). از این رو شهر پاکدشت به عنوان یکی از سکونتگاه های استان تهران که جاذب جمعیت سرریز کلان شهر تهران می باشد و مناطق حاشیه ای و سکونتگاه های غیر رسمی اطراف آن گسترش بدون برنامه ای را شاهد می باشد، به عنوان مکان مورد مطالعه انتخاب شده است تا آسیب های اجتماعی متأثر از رشد ناهمگون و نامناسب این بخش از شهر شناخته شود و در نهایت راهکارهای لازم ارائه گردد.

مبانی نظری

اسکان غیر رسمی

از پدیده های عمده ناپایدار کننده شهری به ویژه در کشورهای در حال توسعه، گونه ای شهرنشینی با مشکلات حاد موسوم به اسکان غیر رسمی است (افشاری آزاد و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳). سکونتگاه های غیر رسمی به مثابه یکی از پیامدهای ویژگی های بارز شهرنشینی معاصر در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران بوده اند (ایراندوست، ۱۳۸۹: ۵۹). اسکان غیر رسمی به مفهوم کالبدی آن، تنها سرپناه های خلق الساعه بر پا شده بر زمین متعلق به دیگران واقع در حاشیه شهرها را در بر می گیرد. مارشال کلینارد می گوید: اسکان غیر رسمی مسئله و عارضه شهری است و منشأ عمده بزهکاری و جرم می باشد (عزت پناه و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۳). سهم بالایی از وقوع جرم به حاشیه نشینان اختصاص یافته است، به دلیل عدم تطابق هنجاری و نائل شدن به یک شناخت اجتماعی و هم چنین سطح نازل معیشت اقتصادی این طبقه اجتماعی (حاشیه نشینان)، یک نوع انحراف نهادینه در کنش آن ها به چشم می خورد (صالحی امیری و خدائی، ۱۳۸۹: ۷۵).

شکل شماره ۱: مشخصات و ویژگی های سکونتگاه های غیر رسمی

نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی^۱:

نظریه CPTED بر این ادعا استوار است که می توان با طراحی مناسب محل سکونت، کار و زندگی افراد، از جرائم ارتكابی در محیط ساخته شده پیشگیری کرد. این پیشگیری، بر این باور است که مجرم ارتكاب جرم را انتخاب می کند، جرم معلول فرصت است، مجرم فردی عقلانی است و جرم انتخابی عقلانی است و تأثیر گذاشتن بر عوامل وضعی راحت تر از تغییر و مبارزه با ضعف های بشری و اصلاح شخصیت افراد است. در نتیجه راه حل مناسب را کم کردن فرصت های مجرمانه می داند. نظریه CPTED را می توان این گونه تعریف کرد: طراحی مناسب و کاربری موثر از محیط و ساختمان که منجر به کاهش جرم و ترس ناشی از جرم می شود (قورچی بیگی، ۱۳۸۹: ۸۲).

¹ Crime Prevention Through Environmental Design

رابطه بین جرم، مکان و زمان

ناهنجاری های اجتماعی به هر نحو که از انسان سر بزند دارای بستر و ظرف مکانی و زمانی است که این رفتارها را از یکدیگر متمایز می سازد، از این رو تفاوت در ساختار مکانی و خصوصیات رفتاری افراد در کنار عامل زمان موجب شکل گیری الگوهای فضایی - زمانی متفاوت جرایم در واحد مکان می گردد (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۲). برای وقوع جرم چهار عنصر اصلی باید وجود داشته باشد که این عناصر عبارتند از: قانون، مجرم، هدف و مکان (چانگ، ۲۰۰۵: ۱۰). محیط اجتماعی و مسکونی افراد، ساختارهای نامناسب شغلی، ناکامی اجتماعی و فقر اقتصادی زمینه بروز آسیب های شهری و رشد بی رویه و لجام گسیخته ناهنجاری ها را فراهم کرده است و از آن جا که جرایم شهری موجب تحمیل هزینه های بسیار گزافی در سطوح فردی، اجتماعی و ملی می گردد (کالیستر، ۲۰۱۰: ۹۰)، لذا جهت پیشگیری از جرم علاوه بر مجرم، بایستی مکان وقوع جرم نیز مورد توجه قرار بگیرد تا با حذف فرصت های مجرمانه از محیط جغرافیایی، امکان به حداقل رساندن نرخ جرم فراهم گردد (ویسبرد، ۲۰۰۴: ۶۲).

جغرافیای منطقه مورد مطالعه

شهرستان پاکدشت با وسعتی معادل ۶۱۰ کیلومتر مربع، حدود ۳/۲ درصد از مساحت استان تهران را به خود اختصاص داده است. این شهرستان، در استان تهران از شمال به کوه های البرز، از غرب به تهران و شهری، از جنوب به بخش مرکزی شهرستان ورامین و شهر قرچک و از شرق به ایوانکی در استان سمنان محدود است.

نقشه (۱): موقعیت نسبی شهرستان پاکدشت

منبع: (پازکی، ۱۳۸۷: ۱۶۴)

یافته های پژوهش

روش پژوهش

این پژوهش به دنبال بررسی و شناخت همه جانبه و کل نگرانه بین توسعه سکونتگاه های غیر رسمی با افزایش میزان جرم در محله ترک آباد شهر پاکدشت می باشد. ماهیت این پژوهش، توصیفی - پیمایشی است و به روش کمی و استفاده از روش های آماری برای تجزیه و تحلیل داده ها استفاده شده است. ابزار گردآوری داده ها شامل پرسشنامه و مصاحبه بوده است و پرسشنامه به شیوه ای طراحی شده که تمام مؤلفه های مؤثر به صورت سوال مطرح شده اند. پایایی ابزار پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ محاسبه گردید و میزان آن ۰/۹۵ به دست آمد.

جدول شماره ۱: میزان آلفای کرونباخ

		N	%
Cases	Valid	62	98.4
	Excluded ^a	1	1.6
	Total	63	100.0

Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.951	10

منبع: یافته های پژوهش

در این پژوهش جهت پاسخ به فرضیات مطرح شده و ارائه راهکارهای اصولی و راهبردی جهت کنترل وضعیت توسعه سکونتگاه های غیر رسمی در حاشیه شهر و کاهش میزان جرایم، ابتدا وضعیت موجود در شهرستان از جهات مختلف بررسی شد و با ساکنین، صاحب نظران و متخصصین جغرافیدان مصاحبه شد و سپس پرسشنامه های طراحی شده در اختیار ساکنین، متخصصین و صاحب نظران قرار داده شد که در نهایت به ۶۲ پرسشنامه، پاسخ داده شد که بعد از دسته بندی و تهیه جداول توصیفی، برای تجزیه و تحلیل داده ها جهت آزمون فرضیه های پژوهش از آنالیز واریانس یک طرفه، رگرسیون ساده و آزمون t تک نمونه ای جهت سنجش تاثیر معناداری و داشتن همبستگی بین متغیرها و از آزمون فریدمن جهت رتبه بندی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر افزایش جرم در مناطق حاشیه ای (سکونتگاه های غیر رسمی) استفاده شد.

جدول شماره ۲: مشخصات اعضای نمونه آماری بر حسب متغیر سن

گروه های سنی	تعداد	درصد
کمتر از ۱۵ سال	۱۲	۱۹
۱۵-۲۶	۱۱	۱۷/۶
۲۷-۳۷	۱۱	۱۷/۶
۳۸-۴۸	۱۳	۲۰/۷
۴۹ ساله و بیشتر	۱۵	۲۳/۸
جمع	۶۲	۱۰۰

منبع: یافته های پژوهش

جدول شماره ۳: مشخصات اعضای نمونه آماری بر حسب متغیر سواد

گروه های سنی	تعداد	درصد
بیسواد	۹	۱۴/۳
خواندن و نوشتن	۸	۱۲/۸
سیکل	۱۵	۲۳/۸
دیپلم	۱۷	۲۷
بالتر از دیپلم	۱۳	۲۰/۷
جمع	۶۲	۱۰۰

منبع: یافته های پژوهش

لازم به ذکر است که آن بخش از نمونه آماری که داری تحصیلات دانشگاهی هستند، متخصصین و مسئولینی هستند که به پرسشنامه پاسخ داده اند.

جدول شماره ۴: نمره میانگین هر یک از گویه های پرسشنامه

نمره میانگین	گویه ها	مؤلفه ها	نمره میانگین	گویه ها	مؤلفه ها
۳/۰۹	بیسواد و کم سواد ساکنین	عوامل فرهنگی	۳/۹۶	فقدان تاسیسات زیر بنایی مناسب	عوامل زیر بنایی
۲/۸۹	تجانس و همبستگی عمیق در مسائل مشترک		۲/۶۵	فقدان سیستم جمع آوری فاضلاب	
۳/۷۴	وجود خرده فرهنگ ها و ناهمگونی فرهنگی		۴/۰۹	وضعیت نامطلوب کیفیت مساکن	
۲/۶۱	نرخ بالای رشد جمعیت، تراکم و بعد خانوار		۴/۲۳	سیما و منظر شهری نامطلوب	
۴/۰۳	تفاوت ها و تعارضات فرهنگی ساکنین		۳/۶۵	نبود آب آشامیدنی مناسب	
۲/۹۶	عدم احراز مالکیت زمین و مسکن	عوامل شهری	۳/۱۵	سطح پایین درآمد خانوار	عوامل اقتصادی
۴/۴۴	تصرف غیر قانونی زمین		۳/۷۹	دافعه مبدأ برای مهاجران (فقر و نداشتن زمین زراعی و مسکن)	
۳/۵۶	عدم هماهنگی با سازمان ها و شهرداری		۴/۱۹	فقدان شغل رسمی	

۳/۳۸	ضعف خدمات و امکانات رفاهی	عوامل ساختاری	۳/۴۵	بیکاری	رشد اقتصادی
۳/۹۸	ضعف شبکه حمل و نقل عمومی	و کالبدی	۴/۷۸	مهاجر بودن ساکنین	
۳/۸۴	ضعف خدمات عمومی		۴/۳۴	اعتیاد	
۴/۶۸	عدم مدیریت یکپارچه نهادهای مسئول	عوامل نهادی و	۳/۷۱	ترکیب جمعیت: بالا بودن تعداد نوجوانان و جوانان	
۴/۶۵	تعدد نهادهای تصمیم گیر	سازمانی	۴/۸۶	تهدید امنیت اجتماعی (طلاق، تبعیض، ناعدالتی، فقر و ...)	
۴/۰۳	ضعف امنیت در سکونتگاه های غیر رسمی	عوامل امنیتی	۴/۵۶	ناهنجاری های اجتماعی	
			۴/۹۶	بالا بودن میزان انواع جرم	

منبع: یافته های پژوهش

جدول شماره ۴: میانگین نمرات پاسخ دهندگان به مولفه های پژوهش

عوامل امنیتی	عوامل نهادی و سازمانی	عوامل ساختاری و کالبدی	عوامل حقوقی	عوامل فرهنگی	عوامل اجتماعی	عوامل اقتصادی	عوامل زبر بنایی	مولفه ها
3.2787	3.2581	3.5323	2.9677	3.5000	3.0323	3.3710	3.3548	میانگین
1.48471	1.41347	1.33941	1.31782	1.37602	1.35462	1.49572	1.47211	انحراف معیار
2.204	1.998	1.794	1.737	1.893	1.835	2.237	2.167	واریانس

منبع: یافته های پژوهش

آزمون فرضیه

فرضیه: به نظر می رسد مولفه های تحقیق بر میزان شکل گیری جرم، تأثیر یکسانی دارند.

جهت آزمون فرضیه صفر مبتنی بر برابر بودن میانگین های جوامع مختلف ($\mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_n$) از مجموعه روش هایی به نام آنالیز واریانس یک طرفه بهره می گیریم که تحلیل واریانس یک طرفه، شیوه مناسبی جهت پهنه بندی مناطق بر اساس یک متغیر مبنایی از طریق محاسبه تفاوت بین میانگین های چند منطقه

است که از طریق مقایسه واریانس بین مناطق و درون مناطق به دست می آید (پور طاهری، ۱۳۹۲: ۶۱).

جدول شماره ۵: نتیجه آزمون تعیین آماره levenne

Test of Homogeneity of Variances

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
عوامل زیر بنایی	13.515	4	57	.000
عوامل اقتصادی	12.021	4	57	.000
عوامل اجتماعی	11.258	4	57	.000
عوامل فرهنگی	25.488	4	57	.000
عوامل حقوقی	17.373	4	57	.000
عوامل ساختاری و کالبدی	73.871	4	57	.000
عوامل نهادی و سازمانی	12.936	4	57	.000
عوامل امنیتی	6.690	4	56	.000

منبع: یافته های پژوهش

جهت آزمون یکنواختی واریانس، آماره levenne را محاسبه می کنیم که یک میزان F است که بالا بودن p-value مربوطه (sig.) بیانگر آن است که دلیلی بر غیر یکنواخت بودن واریانس وجود ندارد (اگر مقدار آن بیشتر از مقدار بحرانی باشد) و در این آزمون $\text{sig.}=0.00$ که چون کمتر از مقدار بحرانی (۰,۰۵) می باشد، لذا واریانس یکنواخت نمی باشد.

جدول شماره ۶: نتیجه آزمون واریانس یک طرفه ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
عوامل زیر بنایی	Between Groups	124.513	4	31.128	231.028	.000
	Within Groups	7.680	57	.135		
	Total	132.194	61			
عوامل اقتصادی	Between Groups	130.928	4	32.732	336.783	.000
	Within Groups	5.540	57	.097		
	Total	136.468	61			
عوامل اجتماعی	Between Groups	100.809	4	25.202	129.110	.000
	Within Groups	11.126	57	.195		
	Total	111.935	61			
عوامل فرهنگی	Between Groups	110.659	4	27.665	325.750	.000
	Within Groups	4.841	57	.085		
	Total	115.500	61			
عوامل حقوقی	Between Groups	94.557	4	23.639	118.419	.000
	Within Groups	11.379	57	.200		
	Total	105.935	61			
عوامل ساختاری و کالبدی	Between Groups	104.356	4	26.089	292.768	.000
	Within Groups	5.079	57	.089		
	Total	109.435	61			
عوامل نهادی و سازمانی	Between Groups	115.762	4	28.940	270.016	.000
	Within Groups	6.109	57	.107		
	Total	121.871	61			
عوامل امنیتی	Between Groups	124.618	4	31.155	228.231	.000
	Within Groups	7.644	56	.137		
	Total	132.262	60			

منبع: یافته های پژوهش

در تمام مؤلفه ها، قدر p-value یا sig. برابر با ۰,۰۰۵ می باشد که چون مقدار p-value کمتر از مقدار بحرانی ۰,۰۵ می باشد F از نظر آماری در تمامی مؤلفه ها، معنی دار می باشد و هر چه p-value کوچکتر باشد، شاهد قویتری بر علیه فرضیه صفر است. فرضیه صفر (H_0) در این پژوهش تاکید بر یکسانی تأثیر متغیرهای تحقیق بر میزان جرم در منطقه مورد مطالعه دارد و فرضیه (H_1) بر نابرابری تأثیر گذاری میانگین متغیرهای بر میزان جرم، تاکید دارد. که بر اساس جدول ANOVA و میزان F و sig فرضیه صفر به نفع فرضیه تحقیق رد می شود.

در ادامه برای مشخص شدن میزان تاثیر گذاری هر مولفه بر میزان شکل گیری جرم از روش رگرسیون گام به گام استفاده شد.

جدول ۷: متغیرهای وارد شده و سهم هر متغیر در مدل رگرسیون گام به گام

مراحل	متغیر وارد شده به مدل در هر مرحله	ضرایب تعیین (R^2)	سهم هر متغیر در تبیین متغیر وابسته (درصد)
گام اول	عوامل اقتصادی	۰/۹۴۸	۹۴/۸
گام دوم	عوامل فرهنگی	۰/۹۷۱	۲/۳
گام سوم	عوامل ساختاری و کالبدی	۰/۹۷۵	۰/۴
گام چهارم	عوامل نهادی و سازمانی	۰/۹۷۸	۰/۳

منبع: یافته های پژوهش

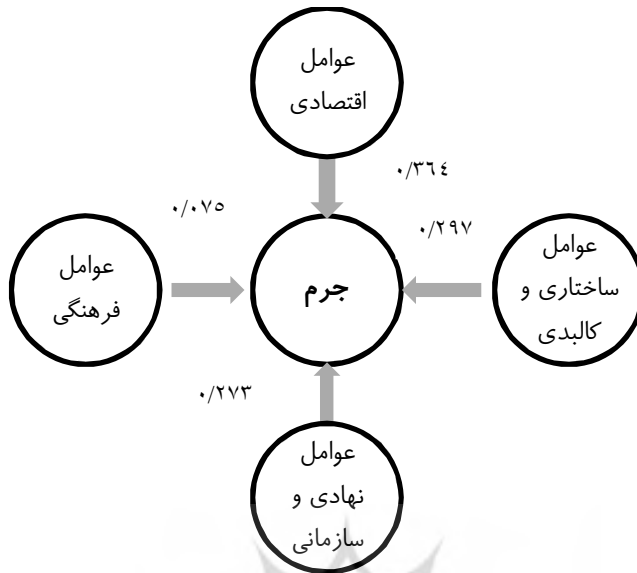
نتایج رگرسیون گام به گام نشان می دهد که از میان ۸ مولفه ای که وارد این مدل شدند، عوامل اقتصادی با ضریب تعیین ۰/۹۴۸ بیشترین تأثیر را در میزان جرم داشته است، به طوری که ۹۴/۸ درصد از تغییرات مورد نظر را تبیین می کند. سایر متغیرها ۳ درصد از واریانس میزان جرم را تبیین می کند.

جدول ۸: ضرایب رگرسیون گام به گام برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر سطح جرم و تعیین اهمیت نسبی متغیرها

سطح معنی داری	مقدار t	خطای استاندارد	ضرایب رگرسیونی استاندارد (β)	ضرایب رگرسیونی (B)	متغیرهای وارد شده به مدل
				-0/139	ضریب ثابت
۰/۰	.660	.107	.075	.071	عوامل اقتصادی
۰/۰	5.295	.070	.364	.372	عوامل فرهنگی
۰/۰۰۱	3.606	.086	.297	.312	عوامل ساختاری و کالبدی
۰/۰۰۲	3.202	.085	.273	.272	عوامل نهادی و سازمانی

منبع: یافته های پژوهش

شکل زیر اهمیت نسبی متغیرهای تأثیر گذار بر سطح جرم را نشان می دهد. مقدار بتای بدست آمده برای هر متغیر نشان دهنده این است که تغییر یک واحد در انحراف معیار متغیرها به اندازه مقدار بتای همان متغیر بر انحراف معیار بهبود سطح جرم تأثیر می گذارد. مقدار بتای متغیر عوامل اقتصادی با $\beta=۰/۰۷۵$ ، عوامل فرهنگی $(\beta=۰/۳۶۴)$ ، عوامل ساختاری و کالبدی $(\beta=۰/۲۹۷)$ و عوامل نهادی و سازمانی $(\beta=۰/۲۷۳)$ بیشترین اهمیت را در کاهش جرم دارند.

شکل ۲: اهمیت نسبی متغیرهای تأثیر گذار بر سطح جرم بر اساس مقادیر استاندارد شده بتا (منبع: یافته های پژوهش)

نتیجه گیری

شکل گیری و توسعه نقاط سکونتگاهی غیر رسمی و خودرو در شهر پاکدشت ریشه ای ساختاری دارد و از آنجا که این منطقه در دوران گذار از اقتصاد مبتنی بر کشاورزی و نهاد های اجتماعی پدر سالارانه به اقتصاد ساختاری می باشد، لذا دچار معضلاتی چون پایین بودن سطح در آمد، رشد بی قاعده جمعیت، رشد شهر نشینی و پایین بودن سطح فن آوری شده است که ناتوانی در حل این مشکلات، شکل گیری حاشیه نشینی یا نقاط سکونتی خودرو و غیر متعارف را به دنبال دارد. از آن جا که در حال حاضر رشد بی رویه جمعیت در شهر پاکدشت سبب ایجاد تحول در ساختار فضایی، اجتماعی و اقتصادی منطقه شده است، می توان اذعان داشت که این تحول، دگرگونی ساختار ارزشی و الگوهای رفتاری را شکل داده است که خود زمینه ساز بروز ناهنجاری ها و کج روی های اجتماعی شده است و در نهایت می توان گفت که فشار و ازدحام جمعیت موجب از هم گسیختگی و ناهمگونی روابط فی ما بین افراد در

گستره شهر شده و لذا به عنوان عاملی مؤثر در بروز جرم عمل می نماید (پور احمد و همکاران، ۱۳۸۲: ۹۷).

در این پژوهش عوامل مؤثر بر افزایش میزان جرم در سکونتگاه های غیر رسمی شهر پاکدشت مورد بررسی قرار گرفت. پس از بررسی ادبیات موضوع و تدوین مبانی نظری پژوهش و مصاحبه با کارشناسان و مسؤولین، عوامل زیر بنایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ساختاری- کالبدی، حقوقی و امنیتی به عنوان مهم ترین عوامل مؤثر بر افزایش میزان جرم در سکونتگاه های غیر رسمی شهر پاکدشت شناخته شدند. اثرات این عوامل و مؤلفه ها بر افزایش میزان جرم در سکونتگاه های غیر رسمی شهر پاکدشت مورد بحث و ارزیابی قرار گرفتند و نتایج پژوهش مشخص کرد که هر کدام از عوامل فوق بر میزان جرم تاثیر دارد اما میزان اثرگذاری هر کدام متفاوت می باشد که توضیح آن به شرح ذیل می باشد:

- عوامل زیر بنایی از عوامل تاثیر گذار بر شکل گیری جرم می باشد که در بدترین و متراکم ترین نقاط شهری قرار گرفته اند که گاه دلالت زمین در انتخاب این مکان ها مؤثرند تا بعد از مدتی با قیمت پیدا کردن زمین های این مناطق حاشیه ای به خرید و فروش زمین بپردازند (مانند زمین های محله ترک آباد).

- عوامل اقتصادی از عوامل بسیار مهم و مؤثر بر شکل گیری و افزایش ارتکاب به جرم در این مناطق می باشد که به دلیل پایین بودن سطح درآمد خانوار و بالا بودن هزینه های زندگی در شهر و از آن جا که اکثرا مهاجر هستند و فاقد مهارت های لازم و سرمایه کافی برای مشاغل شهری می باشند به سمت مشاغل کاذب، تکدی گری، زباله جمع کنی، دست فروشی، دوره گردی، زباله دزدی، خرید و فروش مواد مخدر و ... روی می آورند.

- عوامل اجتماعی تاثیر معنادار و مثبتی بر شکل گیری جرم و افزایش جرم در مناطق اسکان غیررسمی دارد، از آن جا که محیط اجتماعی نامناسب بستری مناسب برای شکل گیری انواع جرم است لذا در این مناطق که اکثر جمعیت آنان نوجوانان و جوانان می باشند، ناهنجاری ها اجتماعی و اعتیاد بیشتر از بدنه اصلی شهر می باشد و امنیت اجتماعی کل شهر را تهدید می کنند و کودکان در این مناطق به دلیل شرایط نامطلوب محیطی، بهداشتی، آموزشی در شرایط سختی به سر می برند و انواع بیماری ها، سوء تغذیه، بازماندن از تحصیل و... سرنوشت کودکان این مناطق می باشد.

- عامل فرهنگی به دلیل این که شامل بافت ناهمگون قومی، بیسوادی و کم سواد، نرخ بالای رشد جمعیت و ... می شود تاثیر به سزایی در افزایش میزان جرم در این مناطق دارد زیرا همین انواع تعارضات قومی، فرهنگی، تراکم بالای جمعیت در یک مساحت کم و نارضایتی اجتماعی سبب شکل گیری انواع تنش ها، زد و خوردها و نزاع های گاه دسته جمعی می شود.

- عوامل حقوقی کمترین تاثیر را بر میزان جرم نسبت به سایر عوامل دارد زیرا این عامل ارتباط حاشیه نشینان با دولت (شهرداری و سازمان ها) است و سبب شکل گیری جرم هایی مانند دزدی، قاچاق، تکدی گری و ... به نسبت سایر عوامل نمی شود.

- عوامل ساختاری - کالبدی از عوامل موثر بر شکل گیری جرم می باشند از آن جهت که نداشتن ساختار و کالبد مناسب عملکرد سریع و مناسب نیروهای انتظامی و پلیس را به منظور کنترل، نظارت و رسیدگی با مشکل مواجه می کند، ضعف خدمات و امکانات رفاهی و شبکه حمل و نقلی مناسب سبب شکل گیری نارضایتی اجتماعی می شود که می تواند زمینه ساز بروز انواع جرایم گردد، ناکافی بودن روشنایی معابر و کوچه ها در شب بروز جرایمی مانند سرقت را تسهیل می کند، منظر نامناسب شهری به واسطه مساکن نامناسب و نازیبا می تواند به شکل گیری انواع جرم داشته باشد که علت آن می تواند ناشی از تاثیر روانشناختی باشد که محمد خانباشی در تحقیق خود با عنوان حاشیه نشینی مشکلات و راهکارها نیز بدان اشاره کرده است (خانباشی: ۱۰)، تراکم بالای جمعیت به همراه ضعف خدمات عمومی از عوامل تشدید کننده بروز جرم در سکونتگاه های غیر رسمی می باشند.

- عوامل نهادی و سازمانی که تاکید بر عدم مدیریت یکپارچه نهادها و سازمان های مسئول و تعدد مراکز تصمیم گیر در این حوزه دارد می تواند سبب عدم سامان دهی مناسب و سریع این مناطق شده و زمینه برای شکل گیری جرم آماده می باشد زیرا عوامل شکل دهنده جرم به قوت خود باقی می ماند و تا عامل شکل گیری جرم باقی است پس میزان ارتکاب به جرم افزایش پیدا می کند.

- عوامل امنیتی که ناشی از پایین بودن ضریب امنیت در این مناطق به دلیل مشکل بودن حضور پلیس و نیروهای انتظامی به خاطر ساختار و کالبد نامناسب این مناطق می باشد، در شکل گیری انواع جرایم تاثیر بسزایی دارد.

پیشنهادات

گذار از الگوی برنامه جامع شهری به سمت برنامه ریزی استراتژیک با توجه به خاصیت ترکیبی، انعطاف پذیر بودن پویایی آن در جهت حل مسائل و مشکلات و سازگاری با تحولات آینده ضروری به نظر می رسد (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۰۸)، از اینرو جهت کنترل رشد و گسترش سکونتگاه های غیر رسمی و حاشیه ای و کنترل جرایم موارد زیر به عنوان راهکار ارائه و پیشنهاد می گردد:

- سامان دهی نظام اسکان جمعیت حوزه با تکیه بر استفاده بهینه و حداکثر از گستره کنونی سکونت گاه ها و توسعه مورد نیاز آن ها در اراضی غیر کشاورزی؛
- سامان دهی نظام استفاده از زمین با تکیه بر گسترش برنامه ریزی شده کاربری زمین و تهیه طرح های توسعه کالبدی- فضایی- عملکردی کانون های جمعیتی؛
- جلوگیری از رشد بی رویه عمودی و افقی شهر؛
- اولویت بخشی به فعالیت های پلیسی بر پایه استفاده بیشتر از فن آوری های نوین سامانه های اطلاعات جغرافیایی که به صورت تحلیل جرم بر مبنای نقاط جرم خیز بوده که از تحقیقات زیر بنایی در رابطه با جرم و مکان است و تهیه نقشه جامع بزهکاری که مسؤلان را نسبت به رشد جرایم هوشیار و پاسخ گو نگه می دارد (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۹۳)؛
- سامان دهی بافت های کالبدی و سکونت گاه های موجود؛
- با ایجاد کمربند سبز یا حاشیه امن از گسترش های بعدی این مناطق یا شکل گیری سکونتگاه های غیر رسمی جدید جلوگیری شود؛
- ساماندهی فضایی شهر که مطابق با الزامات جغرافیایی شهر باشد می تواند راهکاری مناسب جهت مدیریت سکونتگاه های غیر رسمی و رفتارهای نابهنجار اجتماعی در این منطقه باشد؛
- اجرای راهبردهای پیشگیری از جرم از طریق طراحی های محیطی برای حذف نقاط جرم خیز؛
- توانمند سازی ساکنان این مناطق با تاکید بر مشارکت آنان در توسعه و عمران محل زندگی خود.

منابع و مآخذ:

- ۱- اسدی، ا.، (۱۳۸۹)، چگونگی شکل گیری سکونت گاه های غیررسمی در پاکدشت، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام (ره)، صفحه ۵.
- ۲- افشاری آزاد، س.، عثمانی، آ.، پیری، س.، خسروبیگی، ب.، (۱۳۹۶)، ادراک ساکنان در سکونتگاه های غیر رسمی و ارزیابی شاخص های کمی و کیفی آن (نمونه موردی: حصار امام خمینی(ره) شهر همدان)، مجله آمایش محیط، دوره ۱۰، شماره ۳۷، ۳۶-۹.
- ۳- امین نژاد، ک.، عزت پناه، ب.، (۱۳۹۷)، تحلیلی تطبیقی از پیوند توسعه یافتگی و روند گسترش نظام شهرنشینی در ایران و جهان، مجله آمایش محیط، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۲۰-۱.
- ۴- ایراندوست، ک.، (۱۳۸۹)، مرور تجربه کوتاه توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی (نمونه: شهر کرمانشاه)، جغرافیا و توسعه، شماره ۲۰، صفحات ۷۸-۵۹.
- ۵- پاکزی، م.، (۱۳۸۷)، تحلیل عملکرد فضایی کشت گل و جایگاه آن در توسعه پایدار روستایی، رساله دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، صفحه ۱۶۴.
- ۶- پور طاهری، م.، (۱۳۹۲)، کاربرد روش های تصمیم گیری چند شاخصه در جغرافیا، سمت، ۲۲۳ صفحه.
- ۷- پوراحمد، ا.، رهنمایی، م. و کلانتری، م.، (۱۳۸۲)، بررسی جغرافیایی جرایم در شهر تهران، مجله ی پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۴، ۸۱-۹۸.
- ۸- پیشگاهی فرد، ز.، کلانتری، م.، پرهیز فریاد، م.، حق پناه، ا.، (۱۳۹۰)، تحلیل جغرافیایی کانون های جرم خیز جرایم مرتبط با مواد مخدر در شهر کرمانشاه، مجله مطالعات و پژوهش های منطقه ای، سال سوم، شماره ۱۱، ۷۵-۹۶.
- ۹- تقوایی، م.، (۱۳۸۹)، بررسی و مقایسه شاخص های شش گانه جرم در سطح مناطق مختلف شهر شیراز، مجله جغرافیا، شماره ۲۶، ۱۰۵-۱۳۳.
- ۱۰- خانباشی، م.، حاشیه نشینی: مشکلات و راهکارها،

- ۱۱- زنگی آبادی، ع.، حسین رحیمی، ن.، (۱۳۸۹)، تحلیل فضایی جرم در شهر کرج با استفاده از GIS، فصلنامه حقوق دانشکده ی حقوق و علوم سیاسی، شماره ۲۶، ۱۷۹-۱۹۸.
- ۱۲- شکویی، ح.، (۱۳۹۰)، جغرافیای اجتماعی شهرها اکولوژی اجتماعی شهر، چاپ دوم، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی: ۲۱۲ صفحه
- ۱۳- صالحی امیری، ر.، خدائی، ز.، (۱۳۸۹)، ویژگی‌ها و پیامدهای اسکان غیر رسمی و حاشیه‌نشینی شهری نمونه موردی: کلان‌شهر تهران، فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران، دوره ۱، شماره ۳، ۶۵-۸۰.
- ۱۴- عزت پناه، ب.، موسوی، م. ن.، رشیدی، ا. و عطار، م.ا.، (۱۳۹۰)، تحلیلی بر ساختار اقتصادی- کالبدی اسکان غیر رسمی در شهر بناب (نمونه موردی: دیزج شمالی)، نشریه جغرافیا و مطالعات محیطی، دوره ۱، شماره ۱، ۸۱-۹۷.
- ۱۵- فنی، ز.، (۱۳۸۲)، شهرهای کوچک رویکردی دیگر در توسعه منطقه ای، انتشارات سازمان شهرداری های کشور: ۱۳۵ صفحه.
- ۱۶- قاسمی، ی.، دیوسالار، ا.، شکری، پ.، کشاورز، م. (۱۳۹۷)، شاخص های استراتژی توسعه شهری و پهنه های فرسوده شهرهای میانی استان مازندران، مجله آمایش محیط، دوره ۱۱، شماره ۴۰، ۲۳۴-۲۰۵.
- ۱۷- قورچی بیگی، م.، (۱۳۸۹)، نقش راهبردهای نظریه CPTED در کاهش هزینه های جرم در فضاهای عمومی شهری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال پنجم، شماره ۱۵، ۸۱-۱۱۴.
- ۱۸- کلانتری، م.، قزلباش، س. و یغمایی، ب.، (۱۳۸۹)، بررسی جغرافیایی کانون های جرم خیز شهر زنجان (مطالعه موردی: جرائم مرتبط به مواد مخدر)، مجله پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۴، ۴۱-۵۹.
- ۱۹- ماجدی، ح.، لطفی، ک.، (۱۳۸۶)، سکونتگاه های غیر رسمی در کلان شهر اهواز، نشریه هویت شهر، سال اول، شماره ۱، ۳۹-۵۰.

20- MC Collister, Kathryn. E. and et.al,(2010),the cost of crime to societies new crime, specific estimates for policy and program evaluation drug and alcohol of dependence, Published online 2010 Jan 13. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2009.12.002

- 21- Weisburd, D. (2004), criminal careers of places: a longitudinal study, US department of justice, national institute of justice.

